



Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 24 Sayı: 48 (Year: 24 Issue: 48)

Eylül 2021-Mart 2022 (September 2021- March 2022)

E-ISSN: 2149-9098



2021, 24(2): 451-481

DOI: 10.18691/kulturveiletisim.927618

****Araştırma Makalesi****

Muhafif Mizah Gazetesi Markopaşa'da İmtiyaz Sahipliği Mücadelesi (1947-1948)*

Muhammet Erdem Duru**

Öz

Haftalık siyasi mizah gazetesi *Markopaşa*'nın ilk sayısı 25 Kasım 1946 tarihinde yayımlanmıştır. Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in kurucu ortağı olduğu gazetenin karikatürlerini Mustafa Uykusuz çizerken, mali işlerini Haluk Yetiş yürütmüştür. Dokuzuncu sayıdan itibaren Rifat Ilgaz da kadroya dâhil olmuştur. Çok partili yaşama geçilen, siyasi iktidarın muhalefet kavramını henüz içselleştiremediği bir dönemde yayın hayatına başlayan *Markopaşa* birçok baskıyla karşılaşmıştır. Gazetenin ilk sayısı bayiler tarafından dağıtılmamış, sonrasında matbaalara gazeteyi basmamaları için baskı yapılmıştır. Yabancı ülkelerin yararına çalışmakla itham edilen *Markopaşa* hakkında davalar açılmış, gazete sayısız kez toplatılmış, kapatılmıştır. Yazar ve çizerlerinin tutuklandığı, sürgüne gönderildiği gazete hem bu şartlar altında yayın hayatına devam edebilmek hem de *Matbuat Kanunu*'nun sınırlılıklarından kurtulabilmek için birçok kez imtiyaz değiştirmiştir. Bu değişiklikler esnasında yaşanan bir olay ise basın tarihinde eşine ender rastlanan türdendir: Gazetede geceleri çalışan ve ekibe yardımcı olan Orhan Erkip, *Markopaşa*'nın imtiyazını aldıktan sonra gazeteyi *Markopaşa* ekibine karşıt bir yayın organına dönüştürmüştür. Bu durum mülkiyet mücadelesini başlatmıştır.

Bu çalışma, *Markopaşa*'nın hakkında çok az şey bilinen mülkiyet mücadelesini araştırmış ve şu iki soruya yanıt aramıştır: *Markopaşa*'da mülkiyet mücadelesi sırasında Erkip kimlerden yardım almıştır? Siyasal iktidar bu mücadelede nasıl bir strateji izlemiştir? Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulunan ve daha önce herhangi bir çalışmada yayımlanmamış belgeler incelenmiştir. İnceleme sonucunda, Erkip'in Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) maddi yardım gördüğü, CHP'nin ise bu yardımla gazete içi karışıklığa destek vererek *Markopaşa* geleneğinin etki alanını azaltma stratejisi güttüğü görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: *Markopaşa*, basın özgürlüğü, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Orhan Erkip, CHP.

* Geliş tarihi: 25/04/2021 . Kabul tarihi: 08/08/2021

** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Anabilim Dalı 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri.

Orcid no: 0000-0003-4282-9645, eduru07@gmail.com.

****Research Article****

Ownership Struggles Over the Opposing Humor Newspaper Markopaşa (1947-1948)*

Muhammet Erdem Duru**

Abstract

Weekly humor newspaper *Markopaşa*'s first issue was released on December 25th, 1946. Sabahattin Ali and Aziz Nesin were the co-founders of the magazine, Mustafa Uykusuz was the cartoonist, and Haluk Yetiş was responsible for financial matters. Rifat Ilgaz also joined the staff after the 9th issue. During the transition to multi-party parliament, *Markopaşa* was subjected to oppression by the ruling party, which had yet to grasp the concept of opposition. The first issue failed to be distributed by newsagents. Printer companies also faced many constraints to prevent circulation. *Markopaşa*, was subjected to several lawsuits, accused of acting in the interest of foreign forces, had its copies confiscated countless times, and was eventually shut down. *Markopaşa*, whose columnists and cartoonists were arrested or exiled, had to change several publishers to survive and overcome the restrictions imposed by the Press Code (Matbuat Kanunu). A particular incident that happened during these changes was of an unprecedented in the history of press. After becoming a publisher of the newspaper, Orhan Erkip, assistant and nightshift staff, altered the publication policies to create a newspaper that was opposed to the former crew. As a result, ownership fights erupted.

This article examines the underrecognized issue of *Markopaşa*'s ownership fights and searches for answers for two main questions: Who were the internal supporters of Erkip during the ownership fights? Which strategies did the government follow? In this research, the documents of the Presidential State Archives, which had not previously been published in any other article before, were examined. In conclusion, it is evident that Erkip was financially supported by CHP and CHP was supporting the chaos aiming to reduce the influence of the *Markopaşa* tradition.

Keywords: *Markopaşa*, press freedom, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Orhan Erkip, CHP.

* Received: 25/04/2021 . Accepted: 08/08/2021

** Akdeniz University Institute of Social Sciences, Department of Communication 100/2000 YÖK PhD Scholar.

Orcid no: 0000-0003-4282-9645, eduru07@gmail.com

Muhaliif Mizah Gazetesi Markopaşa'da İmtiyaz Sahipliği Mücadelesi (1947-1948)¹

Giriş

Bu makalenin amacı, haftalık siyasi mizah gazetesi *Markopaşa*'nın imtiyaz sahipliği için 1947–1948 yıllarında yaşanan mülkiyet mücadelesinin nedenlerini ortaya koymak ve bu süreçte siyasal iktidarın tutumunu irdelemektir. *Markopaşa*, Sabahattin Ali'nin imtiyaz sahipliğinde 25 Kasım 1946 tarihinde okuyucuyla buluşmuştur. Her hafta *Markopaşa* sayfalarını dolduran Sabahattin Ali, Aziz Nesin ve Rifat Ilgaz'ın yazıları ile Mustafa Uykusuz'un çizgileri; Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren 24 yıllık bir suskunluğa giren “eleştirel” siyasi mizah yayıncılığını yeniden canlandırmıştır.² Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) dışındaki muhalefetin sözcüsü gibi bir işlev gören gazetenin 60 bine ulaşan tirajı da bu tespiti doğrulamaktadır. Gazete, “sessiz yığınların” CHP iktidarına olan tepkisini görünür kılmıştır. *Markopaşa*'nın yayın çizgisi, başta CHP iktidarı olmak üzere karşıt ideolojideki diğer yayınları rahatsız etmiş, gazeteye yönelik çok sayıda saldırı meydana gelmiştir. Gazetenin ilk sayısının dağıtımını engellenmiş, sonraki sayılarda matbaalara baskı yapılmıştır. CHP milletvekilleri ve Partili gazeteciler TBMM'de ve gazetelerindeki/dergilerindeki köşelerinde *Markopaşa* gazetesine karşı saldırıya geçmiş, “kökü dışarıda” ithamlarında bulunmuşlardır. Gazete birçok kez kapatılmış, farklı isimlerle yayımlanmış, yazar ve çizerleri hapse girmiştir (Arık, 2010: 293- 298; Sönmez, 2021: 246- 255).

Markopaşa'yı basın özgürlüğüne yönelik baskılar açısından önemli kılan ve dünya basın tarihinde eşine az rastlanan müdahale, gazetenin içinden gelmiştir. Gazetenin kuruluş kadrosunda bulunmayan ancak sonraları gazetede geceleri çalışıp ekibe yardımcı olan Orhan Erkip; kurucu ortakların cezaevinde bulunduğu esnada gazetenin imtiyaz sahibi olmuş, yayın politikasını değiştirmiş, Ali ve Nesin başta olmak üzere bizatihi *Markopaşa*'ya karşı bir yayın organına dönüştürmüştür. Dönemin yapısal özelliği olarak istenilmeyen her şeyin komünistlikle³ suçlanması

¹ Çalışma içeriğiyle ilgili katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Hasan Üstün'e çok teşekkür ederim.

² *Markopaşa* öncesinde basının yaşadığı zorlukları, neden mizah basınının oluşmadığını anlayabilmek için bkz. Kocabaşoğlu (2007), Güvenir (1991), Yılmaz ve Doğaner (2007).

³ İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Soğuk Savaş atmosferinde yoğun bir anti-komünist kampanya başlamıştır. Sovyet tehdidi endişesi ve demokrasilerde kader birliği yapma anlayışı

burada da görülmüş, Erkip, gazeteyi “komünist harekete darbe vurmak” maksadıyla ele geçirdiğini belirtmiştir (Ergün, 2003, Saydur, 2013, Cantek, 2015). Bu durumun sonucu olarak *Markopaşa*'da bir mülkiyet mücadelesi başlamıştır.

Markopaşa'nın okurdaki itibarının sarsılıp kapatılması ile sonuçlanan imtiyaz sahipliği mücadelesi, iktidarın basına karşı müdahalesiyle ilgili anlatılarda çokça zikredilmesine rağmen, bu süreci ele alan araştırmaların içeriği çok sınırlıdır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan ilki gazetenin birçok kez toplatılması nedeniyle tam ve erişilebilir bir arşivin bulunmamasıdır.⁴ *Markopaşa*'nın, kapatıldıktan sonra “devam gazetesi” olarak farklı isimlerle⁵ ve düzensiz periyotlarla yayımlanması, sistematik bir tasnif yapmayı güçleştirmektedir. *Markopaşa*'nın çok satılması nedeniyle taklit yayınların⁶ ortaya çıkması da bu güçlüğü artırmaktadır.

İlgili araştırmaların sınırlarını daraltan bir diğer durum ise gazete ekibinin *Markopaşa* dönemi anılarını tüm detaylarıyla kaleme almamış ya da alamamış olmalarıdır. Ali'nin aydınlatılmayan şüpheli ölümü, gazetenin kurucu ortağının anlatılarının sadece mektuplarla sınırlı kalmasına yol açmıştır. Nesin ise *Medet* gazetesinde *Markopaşa* hakkında çeşitli yazılar yayınlasa da hayat hikâyesini anlattığı *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez* (1966; 1976; 1996)⁷ serisinde *Markopaşa* dönemini yazmadan vefat etmiştir, diğer anı kitaplarında da ilgili dönemi oldukça kısıtlı bir şekilde ele almıştır. Rifat Ilgaz da *Yokuş Yukarı* (1982)⁸ isimli anı, *Sarı Yazma* (1976)⁹ isimli otobiyografik romanında *Markopaşa*'ya ayrı bir başlık açmamış; ancak sınırlı değinilerde bulunmuştur. Mustafa Uykusuz ve Haluk Yetiş, çeşitli söyleşiler haricinde *Markopaşa*'ya dair herhangi bir tanıklık paylaşmamışlardır. Bu

ekseninde iktidar ile muhalefetin birleşmesi, komünist avı kampanyasını, iki tarafın da kullanmasına yol açmıştır (Koloğlu, 2017: 84). Bu dönemde hem siyasi parti düzeyinde hem de basın organları düzeyinde muhalefette “sol” düşüncenin oluşması engellenmiştir.

⁴ Yıldız (2015: 4) *Markopaşa*'nın dağıtıldıktan 10 saat sonra toplatılan belki de dünyadaki tek yayın olduğunu belirtmektedir.

⁵ Kapatma kararlarından sonra gazete farklı isimlerle yoluna devam etmiştir: *Merhumpaşa*, *Malumpaşa*, *Alibaba*, *Hür Markopaşa*, *Yedi Sekiz Paşa*, *Medet*.

⁶ *Markopaşa*'nın taklidi olan yayınlar: *Alay*, *Lalapaşa*, *Bekri Mustafa* (Medet, 18 Mayıs 1950 akt. Vurucu, 2013: 188).

⁷ *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez* serisinde yayınlanan ciltlerin isimleri ve ilk basım tarihleri şu şekildedir: Yol I- 1966, Yokuşun Başu II- 1976, Yokuş Yukarı III- 1996. Çalışmada, kitabın 2015 tarihli tek cilt halinde yayımlanan baskısından faydalanılmıştır.

⁸ Çalışmada, kitabın 2017 tarihli baskısından faydalanılmıştır.

⁹ Çalışmada, kitabın 2018 tarihli baskısından faydalanılmıştır.

durumun başlıca sebebi olarak gazete ekibi arasında yaşanan çeşitli gerginlikleri göstermek mümkündür.¹⁰

Merhumpaşa ve *Malumpaşa* gibi “devam gazeteleri”ni de kapsayan *Markopaşa* geleneğine atıf yapan çok sayıda çalışma vardır. Ali, Nesin, Ilgaz, Uykusuz ve Yetiş üzerine yazılan tüm biyografik yapıtlarda, basın tarihi ve mizahla ilgili tüm çalışmalarda *Markopaşa* özellikle vurgulanmaktadır. Bu anlatılarda *Markopaşa* çoğunlukla, Cumhuriyet dönemi mizahının miladı, çok partili yaşama geçişin önemli bir sembolü, tüm baskılara rağmen iktidara yönelik eleştirilerini sürdüren mücadeleci bir gazete olarak betimlenmektedir. Bunlar hak edilmiş tanımlamalar olsa da *Markopaşa*’nın bilinmeyen yönlerine ışık tutan çalışmalar oldukça azdır. Literatür taraması yapıldığında *Markopaşa*’yı doğrudan ele alan dört kitaba, bir yayımlanmamış yüksek lisans tezine ve akademik nitelikteki üç makaleye rastlanmaktadır¹¹. Kitaplardan ilki Mehmet Saydur’un¹² *Markopaşa Gerçeği* (2013) başlıklı eseridir. *Markopaşa* ve devam yayınlarının kapsamlı şekilde ele alındığı çalışmada gazetenin sahiplik yapısı, siyasi çizgisi, hangi sayıda hangi yazının yer aldığı gibi monografik bilgilerin yanı sıra gazetenin karşılaştığı baskılara da değinilmiştir. Bu çalışmada, Erkip’in sahipliğindeki gazetelerde yer alan yazılara yer verilmekle birlikte Erkip ile ilgili anlatılar yalnızca gazete ekibinin anılarına dayandırılmıştır.

Levent Cantek’in *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi* (2015) kitabı¹³ da Cantek’in deyimiyle bir güzelleme yapma niyeti taşımadan, bu gazetenin ülke tarihi içinde kapladığı yeri anlatmayı amaçlamıştır (2015: 7-8). Çalışma, akademik niteliği dolayısıyla diğer çalışmalara göre daha sistematik ve kapsamlı bir incelemedir. Ancak bu kitapta da Erkip’in *Markopaşa* için kimlerden yardım almış olabileceği sorusu yanıtız kalmıştır.

¹⁰ *Markopaşa*’nın yayınıyla ilgili olarak Nesin ile Ali arasında bir tartışma olduğu, Uykusuz ve Yetiş’in de zaman zaman Ali’ye kızdıkları bilinmektedir. Nesin ve Ilgaz arasında da bazı tartışmalar yaşanmıştır. Ali’nin hatıralarına saygı duymak ve gazetenin sadece başarıyla anılmasının istenmesi gibi nedenlerle *Markopaşa* anlatıları sınırlı kalmış olabilir.

¹¹ Türkiye basın tarihi, tek partili yaşamdan çok partili yaşama geçiş döneminde basın, mizah basını gibi konularda yazılmış tüm çalışmalarda *Markopaşa* anılmakla birlikte burada yalnızca *Markopaşa*’yı araştırma nesnesi haline getirmiş yayınların içeriğine yer verilmiştir. Günlük gazeteler, aktüel tarih ve edebiyat dergilerinde yer alan yazılar burada yer almamıştır.

¹² Yazarın konuyla ilgili bir de makalesi vardır: Saydur (2004).

¹³ Bu kitap, Cantek’in 1999 tarihli *Bir Alt Kültür Olarak Mizah Medyası; Markopaşa Örneği* başlıklı yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

Mehmet Ergün'ün¹⁴ *Sahte Marko Paşa: Bir Provokasyonun Öyküsü* (2003) kitabı ise gazetenin Erkip dönemine ışık tutan tespitleri nedeniyle önemlidir. *Markopaşa*'nın imtiyaz sahipliğindeki değişikliği provokasyon olarak tanımlayan Ergün, esas hedefin Sabahattin Ali olduğunu iddia etmekte ve Nesin'i "kurucu ortak", Ilgaz'ı da "utangaç ortak" olarak tanımlamaktadır. Ergün'ün, *Markopaşa*'daki mülkiyet mücadelesine ilişkin tarafların anlatıları üzerinden yaptığı değerlendirmede de maddi durumu böyle bir mücadeleye girişmeye elverişli olmadığı bilinen Erkip'in kimlerden yardım almış olabileceğini sorusunun cevabı yoktur.

Markopaşa ile ilgili yayımlanan bir diğer kitap ise Dilan Korkmaz'a aittir ve *Markopaşa (1946–1950): 'Halk İçin' Emperyalizme Karşı Siyasi Mizah Gazetesi* (2021)¹⁵ başlığını taşımaktadır. Kitapta *Markopaşa* ve devam gazetelerinde yer alan emperyalizm ve emperyalistlere yönelik eleştiriler incelenmiştir. Çalışmada mülkiyet değişikliği "*Markopaşa Çalınıyor*" alt başlığı altında ele alınmasına rağmen Erkip'in kimlerle iletişim halinde olabileceğine dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Markopaşa ile ilgili yapılan çalışmalarından biri de Sema Kahraman Vurucu'ya aittir. *Türkiye'nin Değişim Yıllarında Siyasi Mizahla Muhalefet Örneği: Marko Paşa Gazetesi* (2013) başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde Vurucu, gazetede mülkiyet değişikliğine "Marko Paşa'ya Beraat ve Sabotaj" başlığı altında yer vermiştir. Ancak bu çalışmada da Erkip'in kimlerle iletişim halinde olduğu ve kimlerden yardım aldığı sorgulanmamıştır.

Doğrudan *Markopaşa*'yı konu edinmiş akademik makalelerden ilki Semra Atılğan'ın "Markopaşa: Siyasal Gülmece Yayımcılığında Bir Olay" (1995a) adlı çalışmasıdır. Atılğan, gazetenin Erkip'in mülkiyetine geçip karşıt bir yayın organı haline gelmesine değinmekle birlikte Erkip ile ilgili anlatılanların dışında yeni bir bilgi vermemiştir. Bilal Arık'ın "Karikatür Tarihimizde Önemli Bir Dönemeç: Marko Paşa Gazetesi" (2002) başlıklı çalışmasında Erkip'in ismi hiç geçmemiştir. Emre Aydın'ın "Unutulan Gazete: Marko Paşa" (2021) başlıklı çalışmasında ise Erkip anılmakla birlikte mülkiyet mücadelesi konusunda hiç değinilmemiştir.

Bu çalışmada, gazetenin yayın hayatındaki en karışık dönemine işaret eden *Markopaşa*'nın imtiyaz sahipliği için kurucu ortaklar Ali, Nesin, Uykusuz ile sonradan

¹⁴ Yazarın konuyla ilgili bir de makalesi vardır: Ergün (1998).

¹⁵ Bu kitap, Korkmaz'ın 2020 tarihli *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Basınında Emperyalizm Eleştirileri: Markopaşa Örneği* başlıklı yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

gazete ekibine katılan Erkip arasında yaşanan mülkiyet mücadelesi incelenmiştir. Araştırmada, tartışmalı şekilde gazetenin mülkiyetini üzerine alan Erkip'in, *Markopaşa*'nın imtiyaz sahibiyken gazetenin kurucuları Ali ve Nesin'e neden saldırdığı ve bu dönemde kimlerden yardım aldığıyla CHP'nin bu mülkiyet mücadelesinde nasıl bir strateji izlediği çözümlenmiştir. *Markopaşa* gibi Türkiye'de basın özgürlüğü mücadelesinin mihenk taşlarından olan bir gazete hakkında olgusal bir gerçekliği ortaya çıkarmak için yapılan bu çözümlenme, iktidarın basını kontrol altında tutmak adına yasal dayanağı olmayan hangi yöntemleri benimsediğini de göstermektedir. Literatür bölümü; *Markopaşa*'nın yayın hayatına başladığı tarihle Erkip yönetimindeki *Malumpaşa*'nın çıkış tarihi olan 8 Eylül 1947 tarihleri arasında sınırlandırılmış ve gazetenin karşılaştığı maddi, siyasi ve hukuki engellemelere yer verilmiştir.

Çalışmanın sorularını yanıtlamak için ilkin Türkiye'de gazetecilik faaliyeti yürüten kişilerin kayıt altına aldığı eserlere bakılmıştır. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin albümlerinde ve Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nün *Türk Basınında Kim Kimdir* (1977) başlıklı yayınları incelenmiş; ama Orhan Erkip ismine rastlanılmamıştır. Dönemin önemli gazeteleri olan *Cumhuriyet*, *Ulus* ve *Vatan* gazeteleri incelenmiş bu gazetelerde de Erkip hakkında *Markopaşa* için mülkiyet mücadelesi sürecinde ve sonradan açılan iki davayla ilgili mahkeme haberleri haricinde kapsamlı bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu sınırlar çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nin Cumhuriyet Arşivi'nde (BCA) "*Markopaşa*" ve "Orhan Erkip" anahtar sözcüklerinin taraması yapılmış; çalışma, burada keşfedilen ve daha önce kullanılmamış belgeler üzerine inşa edilmiştir¹⁶. Araştırmada ayrıca konuya ilişkin tanıklıklara, mektuplara, kitaplara ve gazete haberlerine başvurulmuştur. Çalışma nitel ve betimleyici bir araştırmadır. Konuyla ilgili değerlendirme yaparken karşılaşılan en büyük problemlerden birinin belge yanlışlığı sorunu olduğunu söylemek mümkündür. İnceleme; gazetenin az bilinen bir dönemine ışık tutarak, Erkip'in ilişkide olduğu kişileri ve *Markopaşa*'nın imtiyaz sahipliğiyle ilgili mülkiyet mücadelesinde CHP'nin oynadığı rolü daha önce herhangi bir çalışmada yer almayan belgeler üzerinden açıkladığı için önem taşımaktadır.

¹⁶ Çalışma kapsamında incelenen belgelerdeki ve birinci el kaynaklardaki yazım hatalarına müdahale edilmemiş, orijinal haliyle bırakılmıştır. Eski sözcüklerin yanlarına köşeli parantez içerisinde anlamları yazılmıştır.

Markopaşa'nın Çıkarılması

Nesin ve Ilgaz, “Halk için Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi” mottosuyla yayınlanan *Markopaşa*'nın çıkarılmasına ilişkin birbiriyle kesişen; ama fikri ortaya atan öznenin aynı olmadığı iki farklı olaydan bahsetmektedirler. Nesin'e göre gazete fikrini ortaya atan kişi kendisidir. İşsiz kaldığı bir dönemde, hem kendisine hem de Türkiye Sosyalist Partisi'ne (TSP) gelir sağlaması için Esat Adil Müstecaplıoğlu'na gülmece gazetesi çıkarmayı önermiştir. Sermayeyle Parti üyelerinden yardımla toplanacaktır. Ancak Nesin'in Parti'den istifa etmesi ve toplanan paranın kendisine ulaştırılmaması sebebiyle ortaklık gerçekleşmemiştir. *Markopaşa* adını ise *Gerçek* gazetesinde yazdığı “Markopaşa'ya Şikâyet” başlığından hareketle önermiştir (Nesin, 2012: 75-77). Ilgaz ise gazete fikrini, Türkiye Mensucat İşçileri Sendikası Sözcüsü ve TSP üyesi Ali Rıza Göçek'in anlatılarına dayandırmıştır (1974: 138- 139). Göçek, *Gerçek*'in kapatılmasından doğan boşluğun giderilmesi için, Nesin ve Ilgaz'ın katıldığı bir TSP toplantısında, kârı Parti'ye kalacak ve sermayesi Partililerden toplanacak bir yayın çıkartılmasının kararlaştırıldığını aktarmıştır. Nesin'in *Alay* ismini önerdiği toplantıda, Zeki Ural'ın *Markopaşa* teklifi benimsenmiştir. Bazı üyelerin sermaye taahhütlerini yerine getirmemesi nedeniyle yayının çıkması gecikmiştir.

Ali, Nesin'e *Markopaşa*'yı birlikte çıkarmak üzere sermaye sağlamayı önermiştir. Buna göre Ali gazetenin sahibi, Nesin ise yazı işleri müdürü olacaktır. Ancak sonradan Ali'nin hem sahip hem de yayın müdürü olması kararlaştırılmıştır (Nesin, 2012: 79). Mustafa (Mim) Uykusuz karikatüristtir, Haluk Yetiş idari işleri yürütmektedir. *Markopaşa* geleneğinin diğer bir temsilcisi Rifat Ilgaz ise ekibe sonradan dahil olmuştur. Bu ekibin dışındaki isimlerin de katkı yaptığı haftalık mizah gazetesi *Markopaşa*, 25 Kasım 1946'da Ali'nin yazdığı “İstiklal” adlı başyazı ve “Meded Ya Recep Peker Meded¹⁷” manşetiyle yayın hayatına girmiştir. 57x82'nin

¹⁷ Çalışmanın sınırları içinde kapsamlı Türkiye siyasi tarihi anlatısından kaçınılsa da *Markopaşa*'nın yayın hayatında karşılaştığı engellerin anlaşılabilmesi için dönemin başbakanı Recep Peker'in siyasi anlayışının hatırlanması faydalı olacaktır. Peker, 1946 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'ye (DP) daha ılımlı yaklaşacak ve çok partili hayata geçişi savunacak bir başbakan arayışının ardından Şükrü Saraçoğlu'nun yerine gelmiş devletçi kanadın önemli isimlerindedir (Uslu, 2016: 371). Partinin sert kanadının lideri görünümünde olan Peker, demokratikleşme hamlelerine sıcak bakmamaktadır ve onun döneminde DP ile olan ilişkiler beklenenin tersine gerilmiştir (Özbudun, 2016: 118). *Tan* gazetesi baskınını meşru gören Peker (Koçak, 2018:120) döneminde tartışılan ilk yasanın *Matbuat Kanunu* olması da hayli anlamlıdır (Koçak, 2013: 203). 10 Eylül 1947'de görevini Hasan Saka'ya bırakmıştır.

ikiye katlanmış olan yarısına eşit boyuttaki gazetenin ilk sayısı altı bin basılmış¹⁸ ve zamanına göre düşük bir ücret olan 10 kuruştan satılmıştır (Atılğan, 1995b: 3).

Cumhuriyet döneminde, *Markopaşa*'ya kadar siyasi gülmecenin olduğunu söylemek zordur. Bu nedenle *Markopaşa*'ya kadar iktidarlar, mizah üzerinde belirgin bir baskı uygulamamışlardır. Ancak bu durum, iktidarın mizahı serbest bıraktığı anlamı taşımamaktadır; aksine mizah tamamen ortadan kaldırılmıştır (Nesin, 1973: 55). *Markopaşa*, Türkiye'nin dış politikasının galip devletler yönünde "demokrasi" çerçevesinde şekillenmeye başladığı, muhalefet partilerinin kurulmasına izin verildiği, serbest seçimlerin yapılacağına açıklandığı günlerin ardından büyük bir canlılıkla ortaya çıkmıştır. CHP'nin tek parti iktidarını eleştiren bir yayın olarak ortaya çıkan (Cantek ve Gönenç, 2017: 13) *Markopaşa*'da Demokrat Parti (DP) de eleştirilmiştir. Gazetede, Türkiye'nin bağımsızlığına zarar vereceği gerekçesiyle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) yardımlarına karşı çıkılmıştır. Cangül Örnek, gazetenin ABD'nin "dost" yüzünün arkasındaki çıkarıcılığı her alanda teşhir ettiğini belirtirken, ABD'yle iş birliğini itibarsızlaştıran tavrıyla önemli bir işlev yüklediğini belirtmektedir (2015: 83). Gazetenin, siyasi iktidarın tepkisini çekmesinin bir diğer nedeni olarak bu konuyla ilgili yazıları gerekçe göstermek mümkündür. Çünkü yardımlar konusunda Amerika ile Türkiye arasında yapılan anlaşmanın üçüncü maddesi şu şekildedir: "ABD basın ve radyo temsilcilerinin serbestçe çalışmaları ve açıklamalarını yapabilmeleri, bununla birlikte 'Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın' yapması" (Malkoç, 2006: 102). Görüldüğü üzere bu madde doğrudan Türkiye'deki basın organlarının Amerika'nın yardımları lehine propaganda yapmasını zorunlu kılmaktadır.

Markopaşa'ya duyulan ilginin toplumsal hayatta yaratacağı etkiyle, mizahın iktidarı yıpratıcı gücünden çekinen CHP yöneticileri, birinci sayıdan itibaren gazetenin yayını engellemeye çalışmıştır. Örneğin anlaşmalı başbaya Fazıl Ünverdi son anda *Markopaşa*'yı dağıtmaktan vazgeçmiştir. Bunda Ünverdi'nin CHP'yle olan ilişkisi en önemli etmendir (Bayram, 1978: 91). Nesin, *Başdan*'da (1948) *Markopaşa*'nın ilk gününde, bayilerin kendisine dudak büküp küçümseyerek gazetenin satmayacağını söylediklerini, uzun süren arayışın ardından gazetelerle birlikte idarehaneye döndüğünü anlatmıştır.

¹⁸ Bu dönem en fazla satan gazete olan *Cumhuriyet*'in tirajı 50 binlerde, *Tan*'ın ise 40 bin dolaylarındadır. Topuz (1996: 102) bu dönem Vatan'ın 40-50 bin arası, *Akşam*'ınsa 10 bini geçmediğini söylemektedir. Nesin (2012: 80) ilk aşamada gazetenin 3 bin satmasını beklemektedir.

Sabahattin Ali, eşi Aliye Ali'ye yazdığı mektupta durumu şöyle anlatmıştır: “Bu iş beni hayli yordu. Hele dün, yani gazetenin çıktığı pazartesi sabahı çok alçakça bir oyunla karşılaştık. Gazeteyi İstanbul'a ve Ankara'ya tevzi [dağıtım] işini üstüne alan bayiler, son dakika sabotaj yaptılar. ‘Biz bu gazeteyi dağıtmayız’ dediler.” (Sönmez, 2020: 441).

Markopaşa'nın ilk sayısının dağıtılmaması, ikinci sayının çıkarılamayacağı anlamına gelmektedir. Çünkü hurda gazetelerin kilosu 50 lira bile getirmeyecektir, ortaya konan sermaye ise 1.000 liradır. Bayilerin *Markopaşa*'yı dağıtmaması üzerine bu işi gazetenin kurucuları üstlenmiştir. Nesin, kolunun altına iki bin nüsha gazeteyi alıp sokağa çıkmıştır. Tüm utangaçlığına rağmen, Eminönü meydanına geldiğinde kendisinde “*Markopaşa*” diye bağırabilecek cesareti bulabilmiştir. Nesin, gazete satıcılarını dolaşip *Markopaşa*'yı bırakmış, almak istemeyenleri, “Zararı yok, siz alın şöyle asıverin, satılmazsa istemem,” diyerek ikna etmiştir. İki bin gazeteyi de taşraya göndermiştir (Nesin, 2012: 80- 82).

Dağıtım zorluğuna rağmen büyük bir ilgiyle karşılanan ilk sayı, birkaç günde tükenmiş, karaborsada bir liraya satılmıştır. Taşradan, il ve ilçelerden daha fazla *Markopaşa* için telefon ve telgraflar gelmiştir (Bayram, 1978; Nesin, 2012; Sönmez, 2020). Bu, Ilgaz'a Ankara'da, “Aziz'le anlaştım, *Markopaşa*'yı çıkarıyoruz. Göreceksin nasıl tutunacak...” (Nesin, 2019: 364) diyen Ali'nin beklediği bir ilgidir. Nesin, başarının sebeplerinden bazılarını şöyle sıralamıştır: Halkın dili kullanılmıştır, putlaştırılmış olanlara yürekli eleştiriler yapılmıştır, gazetede çalışan arkadaşlar arasında ahenkli bir çalışma birlikteliği kurulabilmiştir (Nesin, 2007).

İlk sayıda yaşanan bayi krizinin aşılması, CHP iktidarını farklı tedbirler almaya yöneltmiş; bu sefer matbaalara yönelik baskılar başlamıştır. Yetiş; önce matbaa sahiplerine, matbaa sahiplerinden bazıları aldırılmayınca bu sefer makinistlere, daha sonraysa dizgicilere baskı yapıldığını belirtmiştir (Bayram, 1978: 92).

TBMM'de ve Basında *Markopaşa*'ya Yönelik Saldırıları

Markopaşa'nın böylesine ilgi görmesinin üzerinden çok geçmeden iktidarla ilk tartışma yaşanmıştır. Tartışma, *Tan* gazetesi baskınının¹⁹ birinci yılında, 4 Aralık

¹⁹ İktidarın ve gazetecilerin hedef göstermesiyle 4 Aralık 1945 günü *Tan* matbaası basılmıştır. Nesin ve Yetiş, *Tan* gazetesinde çalışmakta, Ali ise *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmaktadır. Baskından sonra hepsi işsiz kalmıştır. Bu bağlamda *Tan* baskını, *Markopaşa*'nın ortaya çıkmasında bir etken olmuştur. *Tan* baskını için bkz., Öztekin (2016).

1946 tarihinde, CHP Milletvekili Cemil Barlas'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM), *Markopaşa*'yı kökü dışarıda olmakla itham etmesiyle başlamıştır. Sıkıyönetimin altı ay daha uzatılmasının tartışıldığı görüşmelerde Barlas, "İstanbul'da şu veya bu partiye mensub gazeteler değil hatta kökü dışarıda olan *Marko Paşa* bile çıkıyor" (1946) demiş ve sıkıyönetimin bu sebepten uzatılması gerektiğini savunmuştur.²⁰

Gazetenin dördüncü sayısında yer alan Ali'nin "Ayıp", Nesin'in "Topunuzun Köküne Kibrit Suyu" başlıklı yazılarıyla Barlas'a cevap verilmiştir. Ali'nin yazısında şu ifadeler yer almaktadır (Ali, 2020: 140):

Geçen gün Millet Meclisi'nde bir milletvekili "kökü dışarıda olan *Markopaşa*" diye bir söz etti. Bu milletvekili, ne yazık ki, bu satırları yazanın elini sıkan ve evine gelen bir adamdır. Halbuki ben bu milletvekilinin kökü dışarıda olduğuna sahiden inanacak olsam, elini sıkmak değil, suratına tükürdüm... Bu milletvekili herhalde *Markopaşa*'yı okumuştur. Yurdumuzun dertlerini, milletimizin kaygılarını kâh acı kâh şakacı bir dille ele almaktan başka bir şey yaptığımızı iddia edebilir ve bunu ispat için tek satır gösterebilir mi?

Nesin'in Barlas'a verdiği cevaptaysa neden kökleri dışarıda olarak itham edildikleri sorulmuştur (1983: 1436). Cantek; bu yazıların, gazetenin satışını arttırdığı gibi her yazılanın bir dava konusu olduğu bir dönemi de başlattığını belirtmektedir (2015: 56).

Bu yazıların yer aldığı sayının basımında büyük zorluklar yaşanmıştır. Örneğin, Tan Matbaası gazeteyi makineden çıkarmış, basmamıştır. Nesin, sayfaları alıp basımevlerini dolaşmış ancak işsiz olan matbaalar bile gazeteyi basmamıştır. Daha sonra polisin basımevlerine tembihte bulunduğu öğrenilmiştir. Arayışın ardından gazete Nazım Berksoy'un basımevinde basılmıştır (Nesin, 2012: 82- 83).

Nesin'in yazısında Barlas'a hakaret edildiği gerekçesiyle gazetenin sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Ali, 16 Aralık 1946'da tutuklanmış, ayrıca gazete sıkıyönetim tarafından toplatılmıştır (Saydur, 2013: 47). Nesin'in yazdığı yazıya göre Ali'nin tutuklanmasının sebebi, *Matbuat Kanunu*'na karşı alınmış bir tedbirin sonucudur. Kanunun 27. Maddesi; yazar ve ressamı, yayınlarından dolayı, gazete sahibi ve genel yayın yönetmeniyle birlikte sorumlu tutmaktadır (Mazıcı, 2011: 150). Olası bir tutuklanma cezasında yazarın, sahibin ve sorumlu yazı işlerini müdürünün aynı anda tutuklanıp gazetenin çıkamayacak hale gelmesini önlemek için

²⁰ İstanbul'da sıkıyönetim uygulaması, basın üzerindeki denetimi 1946'da kısmen azalan iktidar için basının denetiminde alternatif bir araç sayılabilir.

Markopaşa'daki tüm yazılar imzasız çıkmış, sahiplik ve yazı işleri görevi bir kişiye verilmiştir.

Nesin'e, 15 Aralık'ta, bir gün sonra *Markopaşa* aleyhine miting yapılacağı bilgisi ulaştırılmıştır. Nesin bunun bir öğrenci hareketi olacağını düşünmüş, ancak sabah karşısında polisi görmüştür (Nesin, 2012: 83). 16 Aralık Tevkifatı olarak bilinen günde, çok sayıda kişiyle birlikte Ali'nin ardından Nesin de tutuklanmış, gazete kapanmıştır. Ali 2 Ocak, Nesin ise 3 Ocak günü serbest bırakılmıştır. 6 Ocak 1947 tarihli beşinci sayıda tutuklanmalar, "Mecburi İstirahat" başlığı altında işlenmiştir: "Her zaman gazete kapatılmaz, bazan da böyle gazeteci kapatılır" (Saydur, 2013: 55).

Markopaşa, bir yandan siyasi iktidarın kolluk kuvvetleriyle uğraşırken diğer yandan da kalem kuvvetleriyle uğraşmaktadır. Bu isimlerden biri, CHP'nin resmî yayın organı *Ulus* gazetesinin başyazarı Falih Rifki Atay'dır. *Ulus*, *Markopaşa*'yı, yayın hayatına başladığı andan itibaren hedef gösterecektir. *Ulus* gazetesi Barlas'tan da önce *Markopaşa*'nın logosunda yer alan resmin "Sovyet Selamı" verdiğini yazmıştır. "Hangi birini düzelteyim Falih Rifki" başlıklı yazıyla logonun *Ulus* gazetesinden alındığını yanıtı verilmiştir (Cantek, 2015: 53- 58).

Ancak Markopaşacıları gazetenin geleceği ile ilgili olarak endişelendiren dava, Atay'ın 10. sayıda yayımlanan "Biliyor musunuz?" yazısıyla ilgili açtığı dava olmuştur (Ergün, 2003: 27). Atay; konuyla ilgili gazetelere mektup yazmış, bir fikir gazetesinin başında olduğu için iftira atılarak teşhir edilmek istendiğini belirtmiştir (Cumhuriyet 1947a).

Ali ise savunmasında, "Sovyet selamı" olayını hatırlattıktan sonra, "daha birkaç gün evvel çıkan bir *Ulus* gazetesinin yine ikinci sahifesindeki bir fıkrada da Troçki'nin eski akrabası olmak ve Sovyet hariciye nazır muavini Visnki'nin sözlerini dinlemekle itham edildik" (Esen ve Seyhan, 2017: 137- 138) demiştir.

"Hürriyet Sahnesi"nde Basın Özgürlüğü

Sabahattin Ali; CHP iktidarının basın özgürlüğüne yaklaşımını *Markopaşa*'nın 13. sayısındaki "Görülmemiş Tiyatro" başlıklı yazısında şu şekilde eleştirmiştir (2020: 156):

Bir hürriyet oyunudur aldı yürüdü. "Yazın! Çizin! Teşkilatların! Gazete çıkarın! Hürsünüz! Kanundan başka bağ yoktur!" diye ilan edildi. Buna kanıp bu söylenenleri yapan temiz yürekliiler çıktı. Ve günün birinde,

kanunla değil, “isabetli serzenişlere” dayanarak bu hürriyet sahnesinin dekorlarını da, inanmak gafletine düşen aktörlerine de, bir tekme yapıştırıldı.

Yazıdan birkaç gün sonra Eskişehir’de, *Markopaşa* aleyhine bir nümayiş teşebbüsünde bulunulmuş ama Emniyet Teşkilatı teşebbüsü engellemiştir (Cumhuriyet, 1947b). 19 Nisan 1947 tarihinde, İzmir’deki komünizmi protesto mitinginde, *Zincirli Hürriyet* gazetesinin basıldığı matbaaya saldırılmış ve gazete nüshaları parçalanmıştır (Cumhuriyet, 1947c). *Markopaşa* bu saldırıda parçalanan gazetelerden biri olmuştur. *Tan* baskınına benzeyen bu saldırının, demokrasi adımlarının atıldığı bir dönemde gerçekleşmesi, Ali’nin dediği gibi, basın açısından bir iyileşme olmadığını gösteren “hürriyet sahnesi” anlamındadır.

Yaşanan süreçte *Markopaşa*’yı basacak matbaa bulunamamış, gazetenin 16. sayısı, teksir makinesinde çoğaltılan iki yaprak zımba teliyle birleştirilerek satışa sunulmuştur. Teksir makinesinde 15 bin adet çoğaltılan gazetenin basıldığı matbaa olarak, “Gutenberg Matbaası” gösterilmiştir. “Muharrirleri nezaret altına alınmadığı ve hapse girmediği zamanlarda çıkan mizah gazetesi” ibaresinin yer aldığı 16. sayı, beş kuruştan satılmış; tek bir iade dahi almamıştır (Atılgan, 1995a: 21). Ali, “Gutenberg Matbaası” başlıklı yazısında, yaşadıkları zorlukları şu şekilde anlatmıştır: “Şimdi gazetemizi teksir makinesiyle basıyoruz. Bu makineye GÜTENBERG matbaası ismini verdik. Gazetemizi bastırmamak için bütün matbaalara tesir yapanlar, inşallah bu on kiloluk makineyi mühürlemek, kırıp parçalamak gibi gülünç bir duruma düşmezler” (2020: 162).

Markopaşa her ne kadar inatla ve inançla yayın faaliyetlerini sürdürmeye devam etse de direnç git gide azalmaktadır. Nesin’in 26 Nisan 1947 tarihli mektubunda Ali’ye yazdığı cümleler oto sansür uygulandığını göstermektedir: “Görüyorsun ki, mecmuanın dozunu her hafta biraz daha düşürüyorum. Buradaki siyasi vaziyeti tazı gibi koklayarak hareket etmek mecburiyetindeyim” (Sönmez, 2020: 525). Tüm dikkatlere rağmen Markopaşacılar bir türlü baskıdan kurtulamamışlardır.

Nesin’in modern emperyalizmin Türkiye’ye girişiyle ilgili kaleme aldığı “Nereye Gidiyoruz?” başlıklı broşür sebebiyle tutuklanması ve sürgün edilmesi (Nesin, 2020: 145), gazeteye ciddi bir darbe vurmuştur. Nesin; *Markopaşa*’nın 19. sayısı çıkmadan, 30 Nisan 1947 tarihinde, sıkıyönetim tarafından tutuklanmıştır. Gazetenin Ankara’da ve Samsun’da satışına yasak konulduğu günlerde Nesin, tutuklanmasına rağmen

yazılarını yazmakta, gizli yollardan gazeteye ulaştırmaktadır (Saydur, 2013: 93). Gazetenin bu dönem daha şiddetli hedef alındığını söylemek mümkündür. Çünkü, 19. sayıdaki “Dediğin” başlıklı şiirde suç unsuru bulunmuş, şiiri kimin yazdığı *Markopaşa*’ya yazılı olarak sorulmuştur. Ancak yönetim bu soruya, yasal süre içerisinde yanıt vermemek hatasına düşmüştür. Bu hata *Matbuat Kanunu*’nun 27. maddesi gereğince gazetenin kapatılmasına sebep olmuştur. Yazılı tebligat gelmemesinden dolayı Uykusuz ve Yetiş gazeteyi yine de yayımlamışlardır. Böylece *Markopaşa* iki ayrı konuyla ilgili dava edilmiştir (Cantek, 2015: 91).

Bu kapatılma kararının ardından *Markopaşa*’nın devam gazetesi olarak 8 Eylül 1947 tarihinde *Merhumpaşa* yayımlanmıştır. *Merhumpaşa*’nın ilk sayısındaki “Bir Gazete Çıktı” başlıklı yazı, *Markopaşa*’nın 22 sayılık ilk döneminde yaşanan tüm zorlukların özeti niteliğindedir. Yazıda, gazetenin 10 defa mahkemeye verildiği, 33 defa protesto düzenlediği anlatılmakla beraber gazeteyi satan yedi-sekiz yaşındaki çocuklara dahi baskı yapıldığı belirtilmektedir (Ali, 2020: 181- 183).

Sahipliğini ve sorumlu yazı işleri müdürlüğünü Sabahattin Ali’nin yaptığı *Merhumpaşa*, artan baskılar ve davalar sebebiyle ilk sayıdan sonra kapanmış; *Markopaşa* geleneği dört aylık bir suskunluk sürecine girmiştir.

***Malûmpaşa*’nın Çıkışı ve Orhan Erkip’in Gazeteye Gelişi**

Merhumpaşa’nın kapatılmasından dört ay sonra, *Markopaşa*’nın devam gazetesi, bu kez *Malûmpaşa* adını almıştır. *Malûmpaşa* adıyla 8 Eylül 1947’de yayımlanmaya başlayan “devam gazetesi”, Büyük Doğu Matbaası’nda²¹ basılmıştır. Orhan Erkip ismi bu gazeteye birlikte imtiyaz sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü olarak künyeye girmiştir. Erkip’in; tüm ekibin baskı altında olması, kendisinin Babıali’de tanınmaması, özellikle de *Matbuat Kanunu*’nun bir kısıtlaması olan “sui şöhret sahibi olmama” gerekliliği göz önünde bulundurularak imtiyaz sahibi yapıldığı düşünülmektedir. Burada, Erkip’in genç sayılabilecek bir yaşta, sınırlı meslek tecrübesiyle, *Malûmpaşa* gazetesinin “Sahibi ve Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden” kişi olmayı kabul etme kararına dikkat çekmekte fayda vardır. İlgili tercih göz önüne alındığında, kişinin CHP

²¹ Matbaa sahibi Necip Fazıl Kısakürek’in *Markopaşa*’nın karşıtı bir ideolojiye sahip olduğu bilinmektedir. Burada Koloğlu’nun (2017: 84) belirttiği, basın yasasının demokrasiye uygun bir biçim alması için Meclis’te sarf edilen ısrarlı girişimlerle birlikte milliyetçi, solcu, dinci kesimlerin kampanyalarının konunun gündemde kalmasına katkı sağladığı bilgisini hatırlatmakta fayda vardır. Özellikle basın konusunda, farklı ideolojiler, CHP iktidarına karşı bir araya gelebilmiştir.

tarafından başından itibaren ekibin içine sokulmuş olması şüphesi de akıllara gelmektedir.²²

İlgaz; Erkip'in sarı saçlı, mavi gözlü, güleç yüzlü biri olduğunu, mizaha olan ilgisinin ise şakacı olmaktan ileriye gitmediğini söylemektedir (2018: 331). Gazeteye önceden beri gelip giden bu genç gazeteci adayı (Cantek, 2015: 111), geceleri çalışarak ekibe yardımcı olmaktadır (Bayram, 1978: 115). Erkip'in ekibe nasıl katıldığıyla ilgili olarak Markopaşacıların uzlaştığı bir anlatıya rastlanmamaktadır.

Yetiş, Erkip'in *Tan* gazetesi zamanından beri gazeteye gelip gittiğini belirtmektedir. Kendisinin öğretmeni olan Erkip'in annesinin onları tanıştırdığını belirten Yetiş, atak ve girişken yapıdaki Erkip'in gazeteye sık sık gelerek ekibe katıldığını söylemiştir. Erkip'in gazeteye Nesin aracılığıyla gelmediğini de sözlerine eklemiştir (Bayram, 1978: 96). Ancak bir başka anlatıda Uykusuz, Erkip'in Nesin aracılığıyla gazeteye geldiğini belirtmiş; Yetiş ise sürecin *Tan* matbaasından başladığını yinelemenin haricinde buna doğrudan karşı çıkan bir ifade kullanmamıştır (Bayram, 1978: 115).

Öte yandan Nesin, *Başdan* gazetesindeki bir yazısında, Erkip'in gazeteye gelişiyle ilgili şu anıyı aktarmıştır (akt. Ergün, 2003: 72):

Arkadaşlardan yalnız biri ziyaretime geliyordu. Bir hafta ziyaretime gelince Mustafa Uykusuz'un da tevkif edildiğini, gazeteye neşriyat müdürü olacak kimsenin kalmadığını söyledi. Sabahattin Ali de hapiste idi. Orhan Erkip isminde birinin neşriyat müdürlüğünü almak istediğini söyledi.

Orhan Erkip'in neşriyat müdürlüğüne istekli olduğunu söyledikleri zaman:

Madem ki kendisi istiyor, siz de razı iseniz olsun dedim.

İşte böylece Orhan Erkip de aramıza girdi, gazetemizin Sahip ve Neşriyat Müdürü oldu.

Yetiş'in anlatılarına göre Erkip, takribi 1945'ten beri *Tan* matbaası çevresindedir. Nesin'in anısından anlaşıldığı üzere kendisi Erkip ismini 1947 yılında hapisteyken duymuştur ve kendisini tanımamaktadır. Erkip'in ekibe nasıl katıldığıyla ilgili bilgiler bu bağlamda eksik kalmaktadır.

Erkip'in kim olduğuyla ilgili olarak *Malûmpaşa*'nın ilk beş sayısına değin herhangi bir sorgulama olmamıştır. Ancak *Markopaşa*'nın beraat edip, tekrar

²² Ancak incelenen belgelerde konuya dair herhangi bir veri olmaması sebebiyle değerlendirme şüpheden öteye gidememektedir.

çıkartılması girişimleri üzerine gazetenin en karışık dönemi de başlamıştır. Ali öncülüğünde *Markopaşa* tekrar çıkartılmaya çalışılırken *Malûmpaşa* Erkip'e bırakılmış, yollar ayrılmıştır. Bunun üzerine Erkip gazetenin altıncı sayısında *Markopaşa* ekibine saldırılara başlamıştır. Tam da bugünlerde Erkip ile Markopaşacılar arasında "imtiyaz sahipliği" için mülkiyet kavgası başlamıştır. Erkip yeniden çıkmaya hazırlanan *Markopaşa*'nın mülkiyetini üzerine almıştır. Bu tarihte hem Erkip'in çıkardığı hem de ana kadronun çıkardığı iki *Markopaşa* okuyucuyla buluşmuş ancak *Markopaşa*'nın "imtiyazı" Erkip'te kalınca daha önce 1 sayı yayınlanıp kapatılan *Merhumpaşa* tekrar çıkarılmıştır.

Markopaşa'nın mülkiyetinin el değiştirmesi hakkında iki tarafın farklı iddiaları vardır. Markopaşacıların iddiası, Erkip'in hırsızlık yaparak idarehanedeki her şeyi aldığı yönündedir. Yetiş; Erkip'in bir gün idarehaneye gelerek, Uykusuz'un hapisaneye girmeden önce, "Ben yokken bir şey yapılması" gerekebilir düşüncesiyle imzaladığı kağıtları alıp gazeteyi kendine devrettiğini söylemektedir (Bayram, 1978: 96). Ilgaz da Erkip'in ayartılarak "imtiyaz sahipliği" ile birlikte bütün yazı stoklarının da Çinili Han'daki idareden Babıali'ye götürüldüğünü belirtmiştir (Bayram, 1978: 21). Bu "imtiyaz sahipliği" için mülkiyet mücadelesinin ardından Markopaşacılar, Erkip'in Millî Emniyet Hizmeti²³ mensubu ve ajan olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Markopaşa'nın Erkip'te kalması üzerine çıkarılan *Merhumpaşa*'da olay şöyle anlatılmaktadır:

Orhan Erkip'in, gece idarehanemizden alıp gittiği evrak arasında, *Markopaşa*'nın neşriyat müdürü Mustafa Uykusuz tarafından imzalanmış bir kâğıt ta vardı. Bizim Arsen Lupen bu kâğıdın üstünü "Mustafa Uykusuz'un *Markopaşa*'yı kendisine devrettiği" sözleriyle doldurarak, bu ve buna benzer şekilde tanzim edilmiş sahte bir beyanname ile İstanbul matbuat müdürlüğüne müracaat etmiş, bu makamdan gördüğü emsalsiz kolaylıklar sayesinde *Markopaşa*'nın sahte imtiyazını ele geçirmeğe muvaffak olmuştur (Saydur, 2013: 137- 138).

Erkip, Uykusuz'un hapse girmeden önce *Markopaşa*'nın imtiyazını kendisine sattığını söyleyerek *Markopaşa*'nın 24. sayısında, "hırsızlık" iddialarını şöyle yanıtlamıştır (Cantek, 2015: 122- 123):

Markopaşa beraat etmişti. İşte o zaman kafalarına dank dedi. *Malûmpaşa*'dan kovulmuşlardı, *Markopaşa*'yı satmışlardı. Ne yapacaklardı? Tabii bu çirkef herifler bir şey yapabilirlerdi: Kanuna, nizama

²³ Dönemin istihbarat teşkilâtıdır. Yerini 1965 yılında Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) almıştır.

karşı gelmek. Evvelce bir kere daha ruhsatsız gazete çıkarmışlar, mahkûm olmuşlardı. Küstahlık bu ya bir kere daha aynı çareye (!) başvurdular.

... *Merhumpaşa*'da üstünü doldurduğumu iddia ettikleri bir tek kağıttan bahsediyorlar. Bizim elimizde bir satış mukavelenamesi, bir de vilayete yazılmış, devir ettiklerine dair bir istida bulunuyor. Tabii bunları açtığımız dava münasebetile mahkemeye vermiş bulunuyoruz.

Görüldüğü üzere Erkip'in kim olduğu, *Malûmpaşa* gazetesine nasıl girip ayrıldığı, *Markopaşa*'nın mülkiyetini nasıl üzerine aldığı başta olmak üzere birçok sorunun cevabı tatmin edici değildir ya da hiç yanıtlanmamıştır.

Burada, mülkiyet mücadelesinden önce yaşananları aydınlatacak çeşitli olaylara yer vermekte fayda vardır. *Markopaşa*'nın 10 Ekim 1947 tarihli 23. sayısında beraat edildiği duyurulmuş, okuyuculara Erkip'in çıkardığı *Malumpaşa* ile altıncı sayıdan itibaren bir bağ kalmadığı, gazetenin bu sayıdan itibaren *Markopaşa*'nın tersine çevrilmiş bir taklidi olduğu uyarısı yapılmıştır. Ancak Erkip yönetimindeki *Malumpaşa*'nın altıncı sayısı, *Markopaşa*'dan bir gün sonra, 11 Ekim'de çıkmıştır. Markopaşacıların bir gün önceden Erkip'in yayınlarına karşı tedbir alması, aralarında bir tartışma yaşandığını ve Erkip'in saldırıda bulunacağını öngördüklerini göstermektedir.

***Markopaşa*'daki Mülkiyet Değişiminde CHP'nin Yardımı**

Erkip'in *Markopaşa*'nın imtiyaz sahipliğini üstüne alma ve karşıt bir yayın haline dönüştürme sürecinde CHP'nin etkisini en açık biçimde görebileceğimiz belge, CHP İstanbul Bölge Müfettişi ve Kocaeli Milletvekili Dr. Şerafettin Bürge'nin Genel Sekreterliği'ne gönderdiği 24.10.1947 tarihli dilekçedir [BCA (Başkanlık Cumhuriyet Arşivi) 490-1-0-0/1343-462-1]. Dilekçenin içeriğiyle birlikte belgenin tarihiyle gazetenin yayın tarihinin karşılaştırılması, çeşitli bulgular sunmaktadır.

Bürge'nin dilekçesi, Erkip yönetimindeki *Markopaşa*'nın ikinci sayısı yayımlandıktan sonra; ama üçüncü sayının henüz yayımlanmadığı bir tarihte kaleme alınmıştır. Bu durum, CHP'nin, sürecin başından itibaren *Markopaşa*'nın imtiyaz sahipliği için yapılan mülkiyet mücadelesinin içinde olabileceğini göstermektedir. Bürge'nin dilekçesinin ilk kısmı şu şekildedir:

Sayın Kemal Turan'a Ankara'da şifahen [sözlü olarak] arz ettiğim veçhile İstanbul'da Komünistlerin neşrettikleri *Malum Paşa* gazetesinin imtiyaz sahibi Orhan Erkip, Edebiyat Fakültesi Hamid Ongunsu delâleile ve arkadaşı Vedat Refioğlu ile birlikte bana müracaat ederek bunların hakiki

çehrelerini efkârı umumiyeye [kamuoyuna] arz etmek üzere baltalayacaklarını söylediler ve ayrıca mevkuf [tutuklu] bulunan Mustafa Uykusuz'dan da (300) lira mukabilinde *Marko Paşa*'nın imtiyazını almak için tavassutumu [aracılığımı] rica ettiler.

Dilekçenin ilk bölümü; bize, Erkip'in kimlerle diyalog halinde olduğunu, *Markopaşa*'daki mülkiyet mücadelesinden kimlerin haberi olduğunu göstermektedir. Siyasi iktidar cephesinden bakıldığında, Bürge'nin konuyu bir diğer CHP milletvekili ve Parti'nin basın işlerinden sorumlu Kemal Turan'a anlattığı görülmektedir. Bu durum onun vesilesiyle Parti içindeki birçok kişinin yaşanan süreçten haberdar olduğu/olacağı şeklinde yorumlanmaya müsaittir.

Markopaşacıların belirttiği Bedii Faik isminden farklı olarak burada karşımıza Hamid Ongunsu ve Vedad Refioğlu isimleri çıkmaktadır. Özellikle Refioğlu'na odaklanmak gerekmektedir. 1924, Gümüşhane doğumlu Refioğlu; Kabataş Lisesi mezunudur. Mesleğe 1941 yılında, *Tasvir* gazetesinde başlamış²⁴; *Cumhuriyet*, *Tasvîr-i Efkar* gazetelerinde çalışmış, *Zafer* ve *Hâkimiyet* gazetesinin ortakları arasında yer almıştır (Elgin vd. 2002: 424). Refioğlu, 1955 yılında DP'de kâtiplik yapmış (Cumhuriyet, 19.10.1955), 1958 yılında Fatin Fuad ve Yılmaz Çetiner ile birlikte *Haber* gazetesini çıkarmıştır (BCA 30-1-0-0/131-853-7). 1962 yılındaysa *Tedbirler Kanunu*'na muhalefette bulunduğu iddiasıyla tutuklanmıştır (Cumhuriyet, 1962). Eldeki bilgiler çok net bir şekilde Refioğlu'nun DP çizgisinde bir ideolojisinin olduğunu göstermektedir.

Bürge'nin dilekçesinin son bölümünde yer alan, *Markopaşa*'nın imtiyaz sahipliği için Uykusuz ile arabuluculuk yapılmasının teklif edildiği iddiası oldukça önemlidir. Bu ifade, belge tarihi ile gazete yayın tarihlerini karşılaştırarak ulaştığımız, "CHP'nin mülkiyet mücadelesinde başından beri" yer aldığı fikrini güçlendirmektedir. Erkip'in imtiyazı almadan önce Bürge ile iletişim kurmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Bürge'nin sürece dâhil olma gerekçesini ve kazanımları anlattığı ikinci paragraf şu şekildedir:

Ben de Komünistlerle mücadele bakımından memleket, gençlik ve halk adına çok faydalı gördüğüm bu müracaatlarını derhal kabul ettim ve Sıkı Yönetim Komutanı ve Emniyet Müdür Muavini Alâadin Eriş'i de ayrıca haberdar ederek yardımlarını sağladım ve bu suretle hakikaten bu

²⁴ Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nün (1977: 55) çalışmasında gazeteciliğe 1942'de *Cumhuriyet* gazetesinde başladığı bilgisi yer almaktadır. Metindeki kaynak daha güncel olduğundan tercih edilmiştir.

Komünist Dergilere büyük bir darbe indirmiş ve Sabahaddin Ali'nin elinde yalnızca *Merhum Paşa* kalmıştır.

Barlas'ın *Markopaşa*'yı gerekçe göstererek sıkıyönetim uygulamasının uzatılmasını savunmasıyla gazetenin imtiyaz değişikliği sürecine Sıkıyönetim Komutanının da ortak edilmesi, birlikte okunduğunda anlam kazanmaktadır. Yine Barlas'ın "kökü dışarıda" ifadesine paralel olarak burada da "komünist" vurgusu yinelenmiştir.

Dilekçenin son bölümü şöyledir:

Acele hareket etmek zorunda bulunduğum için Orhan Erkip'in gazetesini basmak ve tevzi etmek [dağıtmak] için arkadaşımız Ahmet Kara'dan 200 lira ve sonraki sayıların kağıt parasına karşılık olmak üzere de 300 lira olarak kendilerine verdim.

Bunlardan 200 liranın senedi ilişik olarak sunulmuş 300 liranın senedi de Ahmet Kara'da bulunmaktadır. Bu 500 liranın Ahmet Kara arkadaşımıza ödenmesi için emirlerinizi diler, üstün saygılarımı sunarım.

Bu ifadeler, daha önce belirtildiği gibi CHP'nin sürecin başından beri içinde olduğunu gösterdiği için önemlidir. Erkip yönetimindeki *Markopaşa*'nın bir strateji olarak normal periyottan daha erken bir tarihte yayınlanması, acele hareket etmek zorunluluğunun gerekçesini açıklamaktadır. Acelenin bir diğer gerekçesini, Erkip'in *Malûmpaşa* gazetesinin altıncı sayısında yayımlanan "İfşa Ediyoruz" başlıklı yazıdan çıkarsamak mümkündür. Yazının bir bölümünde, "Bütün bu suallerin cevaplarını gelecek sayımızda 'Malûm Paşa'nın fendi Bolşevik taslaklarını nasıl yendi' sütunlarında bulacaksınız" (Saydur, 2013: 134) ifadesi yer almaktadır. Burada gelecek sayının *Malûmpaşa* üzerinden ilerleyeceği anlaşılmaktadır. Karşıt *Markopaşa*'nın ilk sayısının 16 Ekim tarihinde çıktığı hatırlandığında Erkip'in mülkiyeti beş gün gibi kısa bir süre zarfında üstüne geçirdiği ve acil yardıma ihtiyaç duyabileceği yorumunu yapmak mümkündür.

Belgelerde, Bürge'nin talep ettiği ödemenin, 1947 bütçe yılının üçüncü bölümü dokuzuncu maddesi bağlamında yapılması kararının alındığı görülmektedir. Bürge'nin CHP Genel Sekreterlik Muhasebesi'ne başvurması gerektiğinin belirtildiği 13 Kasım tarihli belge, Yozgat Milletvekili Ziya Arkant imzalıdır. Belgede ödeme gerekçesi olarak, "gösterildiği lüzum üzerine sarfedilmek üzere" yazmaktadır. Görüldüğü üzere Bürge'nin *Markopaşa*'nın imtiyaz değişikliği sürecinde yaptığı yardımın maddi bedelinin Parti Genel Sekreterliği tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Belgelerde, Bürge'ye ödemenin yapılıp yapılmadığıyla ilgili bir veri yer almamaktadır. Ancak bu durum, Erkip yönetimindeki *Markopaşa*'ya CHP'li kimi

isimlerin yardım ettiğini ve Parti yönetimindeki çeşitli kadroların bu konuda bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

Erkip'ten CHP'ye *Markopaşa* İçin Yardım Çağrısı

Erkip, 500 liralık destekten bir süre sonra, 3 Kasım 1947 tarihli bir mektupla (BCA 490-1-0-0/1343-462-1) CHP Genel Sekreterliği'ne başvurarak bir kez daha yardım talep etmiştir. Mektubun girişi şöyledir²⁵:

Memleketimiz için büyük bir tehlike teşkil eden komünistlerle savaşmak ve yaptığı propogandaları önlemek gayesiyle *Malumpaşa* gazetesinin sahip ve neşriyat müdürlüğü vazifesini kabul ettim. böylelikle İstanbuldaki koministlerin içlerine nüfuz ederek sırlarına vakıf oldum. Dört hafta bazen sosyalist bazen komünist görünerek hatta bolşevikten çok Bolşevik davranarak itimatlarını kazandım. Bunun üzerine *Markopaşa* gazetesinin imtiyazını bana devrettiler.

Mektup, dönemin antikomünist hareketine destek sağlamak amacıyla olduğunu belirterek başlamaktadır. Burada Erkip'in gazeteye dâhil olma süreciyle ilgili olarak *Markopaşa* ekibinin güvenini dört haftada kazandığını belirtmesi önemlidir. Daha önceki bölümde belirtildiği üzere Yetiş, Erkip'in *Tan* döneminden beri gelip gittiğini söylemektedir. Burada sorulması gereken soru, Erkip'in "komünistlerin" içinde yer aldığı süreyi neden daha az söylediğidir?

Gazetenin mülkiyetini üzerine almayı "işini görmek" olarak tanımlayan Erkip; "komünistleri gazeteden kovduğunu" belirttiği mektubunun ikinci bölümünde, Markopaşacıları kendi yayın organlarıyla, kendi yuvalarında yıkmaya çalıştığını ve gazetelerde komünizm karşıtı yayınlara başladığını belirtmiştir ve bahsettiği üzere Markopaşacılar çok ağır saldırılarda bulunmuştur. Örneğin, *Malumpaşa*'nın altıncı sayısında yayınlanan "İfşa Ediyoruz" yazısında, "vatansızlar, soysuzlar" ifadeleri yer almıştır (Saydur, 2013: 134). *Markopaşa*'nın 25. sayısında yer alan "Satılmışlara Cevabımız" başlıklı yazı da ise Erkip'in hem saldırı biçimini hem de mektubunda bahsettiği planının izlerini görmek mümkündür (Ergün, 2003: 71- 88):

Maksadımız bu sefillerin ne olduklarını herkese ilan edip içyüzlerini açığa vurmaktır. Tekrar edelim ki bu alçak heriflerle mücadele etmeyi, kendi

²⁵ Belge üzerinde iki tarih yer almaktadır. Bunlardan ilki 3.XI.[Okunmuyor] şeklindedir ve el yazısıyla yazılmıştır. Diğeri ise CHP Genel Sekreterliği'nin mührünün yer aldığı evrak kayıt tarihi olan 04.11.1947'dir. İlerleyen bölümlerde Erkip'in mektubu karşıt *Markopaşa*'nın beşinci sayısından sonra kaleme aldığı görülmektedir. Gazetenin yayın tarihi 02.11.1947'dir. Bu bağlamda tarih şüpheye yer bırakmayacak şekilde doğrudur.

vasıtaları ile kendilerine darbe vurmaya bu memleket üzerine titreyenler için bir vazife olduğuna inanarak bu işe teşebbüs ettik ve muvaffak olduk.

Nesin'in hapisanedeyken, "Kendi gazetemizde bize hakaret ediliyor," demesine neden olan yazılardan bazıları bunlardır. Mektubunun devamında mülkiyet mücadelesi sürecinin hukuki boyutuna değinilmiş; Erkip, Markopaşacıları sahtecilikle suçlamıştır:

Markopaşayı bana sattıkları halde bir sahtesini neşrettiler: mahkemeye başvurdum. Men i neşriyat ve toplatılma kararı aldım muhakeme bunun için 300 lira teminat istedi muhterem Fazıl²⁶ beyin delaletiyle evvelce gördüğüm yardımla C.H.P. den bu parayıda lütfetti. Bunun üzere komünistler *Merhumpaşa* gazetesini çıkarmağa başladılar fakat isim ve şekil müşahbeti [benzeşlik] gayet serih [kolay anlaşılır] ve vazih [kuşkuya yer bırakmayacak şekilde] bir tarzda kendini gösterdiğinden bu yönden ticaret kanununa müsteniden aleyhlerine dava ikame ettim.

Yukarıdaki anlatıdan, CHP'nin Erkip'e iki kez destek olduğu anlaşılmaktadır. Bürge'nin aracılığıyla CHP'nin Erkip yönetimindeki *Markopaşa*'nın basım ve dağıtım süreciyle birlikte dava sürecinde de maddi yardımlarıyla rol aldığı görülmektedir.

Erkip'in sahtecilikle suçladığı Markopaşacıları açtığı dava, *Cumhuriyet* (1947d) gazetesinde "*Marko Paşa* Paylaşılamiyor" başlığı altında, mahkemenin dosyayı incelemek için ertelendiği bilgisiyle birlikte yer almıştır.

Markopaşacıları zarara uğratmak için gazete fiyatının düşürüldüğünün belirtildiği mektubun devamında, alınan yardımlara rağmen zarar edildiğinden bahsedilmektedir:

Ancak vasatı olarak 30 bin sürümü olan bir gazetenin bu tarzda hezimete uğraması C.H.P İstanbul bölge müfettişliğinden gördüğüm maddi yardıma rağmen milliyetçi *Markopaşanın* zarara uğramasına sebep olmuştur. Bunun için 6,5 tan bayiye verilmesi mutat [bilindik] olan ve dışarda 10 kuruşa satın alınan *Markopaşa* yı sadece rekabet etmek onları yıkmak gayesiyle piyasaya beş kuruştan verdik. Nitekim bunun neticesi olarak 30-40 bin basan *Merhumpaşa* son defa 20 bin basıldığı halde 8 bin satabildi ve 12 bin iade aldı *Markopaşa* ise 25 bin bastı ve 12 bin iade aldı. (Görülüyor ki her iki tarafta zarara uğramıştır. Bu noktaların bayilerden sorularak tahkik edilmesi mümkündür.)

Erkip kendi gazetesini satmak konusunda başarılı olamasa da bahsettiği gibi *Merhumpaşa*'nın tirajının düşmesine sebep olmuştur. Sabahattin Ali, eşi Aliye Ali'ye yazdığı mektupta durumu doğrulamaktadır: "İki haftaya kadar *Ali Baba*'yı

²⁶ Şerafeddin Bürge'nin ilk adıdır.

çıkarcacağım. Çünkü paşalar karışıkça satışlar düştü, ziyan etmeye başladık” (Sönmez, 2020: 502).

Erkip, mektubunda, satıştan yapılan zararın ardından diğer masraflardan da bahsetmektedir:

Saniyen [ikincisi] onlar kağıdı İzmir kağıt fabrikasından aldıkları için *Merhumpaşa* yı ucuza mal edebiliyorlar. Biz ise dışarıdan topu 16,5 liraya satın alarak müthiş zarar görmemize rağmen *Markopaşayı* basıyoruz. Esasen komünistler tarafından aleyhimize hazırlanmış üç davanın muhakeme noter ve avukat masrafları, bizim tarafımızdan açılan mütekebil [karşı] davaların masrafları *Markopaşanın* mali vaziyetini sarsmış bulunmaktadır.

Mektubun devamında gazete ücretlerinin yanlış adrese gönderilmesi ve dağıtım masraflarına değinilmiştir:

Saniyen [ikincisi] taşraya gönderdiğimiz gazete bedellerinin yanlışlıkla *Merhumpaşa* adresine gitmesi bu müşkül durumumuzu bir daha artırmaktadır. Bütün bunlara ilaveten *Merhumpaşayı* sattırmamak; komünist propagandasını önlemek için gazeteyi Anadoluya uçakla şehir içinde otomobille dağıtmak masraflarını ilave ederseniz karşılamak kaldığımız zararların yekunu anlaşılabilir olur.

Erkip, gazete ücretinin yanlış yere gönderilmesiyle ilgili bayilere duyuru yapmıştır: “Haluk Yetiş’in ve *Merhumpaşa* komünist dergisinin *Markopaşa* ve *Malûmpaşa* ile alâkası yoktur. Bazı suiistimaller yapıldığı öğrenilmiş, haklarında takibata geçilmiştir. Hesapların karıştırılmamasını görülen lüzum üzerine bildiririz. *Markopaşa*” (Saydur, 2013: 146).

Markopaşa’nın Ali, Nesin ve Uykusuz döneminde yaşanan dağıtım sorunu göz önüne alındığında Erkip’in bu konuda da kolaylıklar gördüğünü söylemek mümkündür. Birçok günlük gazetenin uçakla ve otomobille dağıtım imkânı yokken Erkip’in bu dağıtım imkânını aktif olarak kullanması ve gazeteyi periyodundan erken çıkarması, içinde bulunduğu rekabetin niteliğini göstermektedir.

Mektubunda tüm maddi olanaksızlıklara rağmen komünistlerle mücadele etmek amacıyla *Markopaşa*’yı çıkartabildiğini belirten Erkip; CHP’den hiç unutamayacağı yardımlar görmesine, yeri geldiğinde elbiselerini satmasına, bazen de peynir ekmeği yiyerek her şeye katlanmasına rağmen borçlandığını da söylemiştir. Amacın yüceliği karşısında sıkıntılardan bahsetmenin hicap yarattığının anlatıldığı mektubun devamında şöyle denilmiştir:

Biz buraya kadar getirdik memlekete ve millete olan borcumuzu ifaya çalıştık. Artık takatımız kalmadı. *Markopaşayı* çıkaramayacak durumu düşmüş bulunuyoruz. Yakın bir zaman için de bin lira tutarında avukat ücreti ödemek mecburiyetindeyim. Kağıdımız yok. Paramız yok. Matbaaya borcumuz çok. Kominist neşriyatının en müthişi susmak zorunda bırakılmıştır. Onları tamamen ezme ve susturma C.H.P nin himmetine tabidir.

Erkip'in burada kullandığı "kominist neşriyatın en müthişi" ifadesi, *Markopaşa* konusunda siyasi iktidarın şiddetinin nedenini ortaya koymaktadır. CHP'nin gücüne yaptığı vurgu da bununla paralel bir söylemdir.

Bağış değil borç istediğini belirten Erkip; iki aylık süreyi atlattıktan sonra maddi durumunun iyileşeceğini söylemiş, "Lütfünüza acilen ihtiyacımız vardır," demiştir. Mektubunun sonuna gelmeden önce amacını yinelemiştir:

Markopaşa'nın hedefi sonuna kadar koministlerle mücadele etmek olacaktır. Neşriyatımızın esas hatları bu yöne çevrilmiştir. Bu yoldan ve C.H.P. nin gösterdiği istikametten saptığım anda gazetenin mülkiyetini istediğiniz şahsa devretmeğe amade olduğuma dair yazılı teminat verebilirim.

Bu bölüm, CHP iktidarının basın üzerindeki gücünü gösterdiği için önemlidir. Öte yandan Cantek; Erkip'in, gazetede CHP muhalefetini sürdürdüğünü söylemektedir (2015). Gazetenin yayınlarıyla mektubun içeriğinin örtüşmediği anlaşılmalı birlikte muhalif yayınlar, gazetenin CHP ile olan ilişkisini gizlemek amacıyla da yapılmış olabilir. Mektup şu şekilde son bulmaktadır:

Sadakatimden emin olabilirsiniz. Bu hususları görüşmek üzere arkadaşım Vedat Refioğluyu tam selahiyetle [yetkiyle] Ankara'ya göndermiş bulunuyorum. Sizlerle temas edecektir. Derin hürmetlerimin kabulunu rica ederim.

Gazeteci Refioğlu'nun yine aracılık yaptığı görülmektedir. Bu durum, Refioğlu'nun, başından sonuna kadar mülkiyet mücadelesinin içerisinde yer aldığını göstermektedir.

Markopaşa'nın Erkip'ten Geri Alınması ve Sonrası

Yaşanan mülkiyet mücadelesinin uzantısı olarak karşılıklı davaların devam ettiği görülmektedir. Nesin; Bursa'da sürgünken yazdığı mektuplarda, Erkip hakkında yazılan dilekçenin mahkemeye verilip verilmediğini ve *Markopaşa* davasının seyrini sormuştur (2020: 166- 179).

O günlerde şaşırılacak bir şey olmuş; Erkip, Markopaşacılar ile iletişime geçmiştir. Bu durum, Uykusuz'un Nesin'e yazdığı 25 Nisan 1948 tarihli mektuba şu şekilde yansımıştır (Nesin, 2020: 180):

Dün *Tan*'da iken Orhan Erkip geldi. Ben sinirleniyordum. Dürzünün yüzünü görmemek için ayrıldım. Haluk'un anlattığına göre, (tabii) yaptıklarından utanıyormuş, nâdim [pişman] imiş. *Markopaşa*'yı bize devredecekmış. Gazete namına gelen telefonu da bize verecekmış.

Nesin; üç gün sonra Yetiş'e yazdığı mektupta, Erkip'in teklifi ya mahkûm olacağını anlayıp mahkemeyi durdurmak ya da kanuni hakkını tanınmış kılarak kendilerini aldatmak amacıyla yapmış olabileceğini söylemiştir. Nesin; mektubunun devamında Yetiş'e, herhangi bir şekilde aleyhte girişim olmaması adına, gazeteyi kendisinin ya da Uykusuz'un yerine üçüncü bir kişinin almasını önermektedir. Nesin ayrıca, davanın sürüncemede kalmasından ziyade barış yoluyla halledilmesi taraftarı olduğunu belirtmiştir (Nesin, 2020: 183).

Burada, Erkip'i iletişim kurmaya yönlendiren başka gerekçelere de değinmekte fayda vardır. *Cumhuriyet* (1947e) gazetesinde yer alan "*Markopaşa*'nın yeni sahibi aleyhinde de bir dava açıldı" başlıklı habere göre, Linguafon Enstitüsü sahibi Vitalis B. Bilen gazetenin 19 Ekim tarihli nüshasında yayınlanan bir makale nedeniyle Erkip'e hakaret davası açmıştır.

Koleksiyonlara göre Erkip yönetimindeki *Markopaşa* 23 Kasım 1947'de yayımlanan yedinci sayısından sonra kapanmış (Cantek, 2015: 126), yani davanın ardından uzun süreli yayın ömrü olmamıştır. Öte yandan Erkip, CHP'ye yazdığı mektupta borçlarından ve avukat masrafından bahsetmektedir. Gazetenin, Erkip'in mektubundan 20 gün sonra kapanması, CHP'den tekrar yardım alamadığının göstergesidir. Yani Erkip hem maddi durumunun el vermemesinden hem de kendini güvende hissetmemiş olmasından dolayı Markopaşacılarla iletişim kurmuş olabilir.

Görüşmelerin ardından *Markopaşa* eski sahiplik yapısına geçmiştir. Ilgaz, hastanede tedavi görürken Nesin'den aldığı mektubun içeriğini şöyle aktarmaktadır (2018: 365): "*Marko Paşa*'yı yeniden çıkarıyoruz, Orhan Erkip'le imtiyaz için anlaşım, diyordu, bize geri veriyor, imtiyazı senin alman koşuluyla... Gazetenin sahibi de sen olacaksın, sorumlu müdürü de!"

Görüldüğü üzere Erkip'in ortaya attığı şartlar ekseninde anlaşma sağlanmıştır. Gazete, 29.10.1948 tarihinde hem yeniye hem de geçmişe vurgu yapacak şekilde “*Markopaşa 1 (35)*” olarak çıkmıştır.

Markopaşa geleneğiyle Erkip'in bir başka iş birliğiyle 1949 yılında yayınlanmaya başlayan *Hür Markopaşa* gazetesiyse olmuştur. İlk iş birliğinin bir zorunluluk olduğu düşünülse de ikincisi şaşırtıcıdır. Bu duygu Ali Nesin'in aldığı notlarda da görülmektedir: “Sağcı! Çok İlginç Erkip ne arıyor? Anlamadım” (Nesin Vakfı, 2007).

Erkip'le ilgili tüm anlatılarda olduğu gibi bu ortaklıkla ilgili de bir belirsizlik vardır. Ilgaz, ilkin raporlu olarak cezaevinden çıktığı için ister istemez *Hür Markopaşa*'nın sahipliğini bir başkasına verdiğini söylerken Erkip'in adını zikretmemiştir (1974: 139). Bir başka anlatıdaysa Erkip'ten “bizim ortak” şeklinde bahsetmiştir (Ilgaz, 2018: 380).

Erkip yönetiminde çıkarılan *Hür Markopaşa*'nın ilk sayısının dağıtımı yasaklanmış ve ilk sayısı toplatılmıştır (BCA 30-18-1-2/118-98-18). Ilgaz, Erkip'in bu yayından dolayı hapis cezası aldığını ve cezaevi hastanesinde ziyaretine geldiğini belirtmiştir. Hapisten çıkmasına üç-dört ay kalan Erkip; Ilgaz'ı telkin etmiş, “*Hür Marko Paşa*'yı çıkarırız, daha olmazsa, ben günümü doldurayım gerisi kolay. Yazarsın içeriden yazıları, yollarsın bana!” demiştir (Ilgaz, 2018: 380). Görüldüğü üzere önceki yıllarda Markopaşacılar ağır hakaretlerde bulunan Erkip, aynı gelenekten gelen bir gazetenin neredeyse merkez ismi olmuştur.

Erkip'in gazetecilik kariyerinin nasıl sonlandığıyla ilgili bilgiler Ilgaz'ın anılarında yer almaktadır. Ilgaz (2018: 395), Erkip'in kendisinden kalan yazılar bittikten sonra yayıncılığı devam ettiremeyeceğini anlayıp gazeteyi kendisine devrettiğini, kuru temizleme evi açmak üzere büsbütün ayrıldığını söylemektedir. Erkip'le ilgili değinilecek son nokta Millî Savunma Bakanlığı'nın 1951 yılında aldığı bir kararla ilgilidir. Kararda, Büyük Millet Meclisi'nin manevî şahsiyetine tahkir suçundan dolayı Yedek Piyade Asteğmen Orhan Erkip'in Yedek Subaylık hakkının kaldırılmasının uygun görüldüğü belirtilmiştir (BCA 30-11-1-0/228-43-5).

Hür Markopaşa'nın 16 Mayıs 1949 tarihli ikinci sayısında ise Ilgaz ve Erkip'in tutukluluğuyla ilgili şu haber yer almaktadır (Saydur, 2013: 248):

Ayrıca “Al sözünü geriye” başlıklı yazı ile Büyük Millet Meclisini tahkir ve tezyit [hakaret ve hakareti çoğaltma] ettikleri iddiasıyla 2 inci Ağır Ceza

Mahkemesinde mahkemeleri mevkufen [tutuklu olarak] görülen Rıfat Ilgaz ve Orhan Erkip yazıda bir suç unsuru bulunmaması dolayısıyla beraat etmiş, 40 günlük mevkufiyetten [tutukluluktan] sonra tahliye edilmişlerdir.

Gerek ceza nedeni gerekse ilgili mahkeme bilgileri karşılaştırıldığında, Millî Savunma Bakanlığı'nın aldığı kararla yedek subaylık hakkı kaldırılan kişinin *Malumpaşa*, *Markopaşa* ve *Hür Markopaşa* gazetelerinde çalışan ve imtiyaz sahipliği yapan Orhan Erkip olduğu fikri ağır basmaktadır.

Sonuç

Yayın hayatının başından itibaren *Markopaşa*'ya yönelik çok sayıda saldırı olmuştur. Türkiye'de siyasi paradigma değişiminin yaşandığı 1946–1950 yılları arasında yayın yapan gazete *Markopaşa* dışında *Malûmpaşa*, *Merhumpaşa*, *Hür Markopaşa*, *Yedi Sekiz Paşa*, *Medet* isimlerini de kullanmıştır. Düzenli olmasa da “inatçı” bir yayın periyodu tutturmuş; TBMM'de ve gazetelerde hedef gösterilmiş, çeşitli kitlesel protestolarda yırtılmıştır. Gazete; siyasi, maddi ve hukuki baskılardan dolayı birçok kez de mülkiyet değiştirmiştir. Kurucu Sabahattin Ali'den sonra kısa bir süreliğine Mücap Ofluoğlu imtiyaz sahibi olmuş; sonrasında Mustafa Uykusuz, Orhan Erkip, Rıfat Ilgaz, Orhan Müstecaplı başta olmak üzere çeşitli isimler *Markopaşa* ve devam gazetelerinin sahipliğini yapmışlardır.

Değişen sahiplik yapısı içinde özellikle Orhan Erkip dönemi, hem *Markopaşa* hem de basın tarihi açısından önemlidir. Hakkında çok az şey bilinen gazeteye nasıl geldiğiyle ilgili bile kesin bir bilgi olmayan Erkip, devam gazetesi *Malûmpaşa*'nın imtiyaz sahipliğine getirilmiştir. *Markopaşa*'nın beraat etmesiyle Ali tarafından tekrar yayına hazırlanması sürecinde Erkip, *Malûmpaşa*'yı karşıt bir gazeteye dönüştürmüştür. Daha sonrasında karşılıklı suçlamaların yer aldığı bir şekilde *Markopaşa*'nın da imtiyazını alarak mülkiyet mücadelesini başlatmıştır.

Markopaşa'daki mülkiyet mücadelesini inceleyen bu çalışma, Erkip'in kimlerle bağlantılı olduğunu ve CHP iktidarının bu süreçte nasıl bir strateji izlediğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Tek parti döneminde yayın organlarının finansmanında devlet yardımının daha fazla doğrudan bir nitelik arz ettiğinin (Adaklı, 2006: 117) farkında olan Erkip, *Markopaşa*'nın imtiyazını bile almaksızın CHP ile iletişime geçmiştir. Bu süreçte ona Hamid Ongunsu ve gazeteci arkadaşı Vedad Refioğlu aracı olmuştur. İncelenen belgeler aracılığıyla Erkip'in en az iki kez CHP'den destek istediği ve aldığı tespit edilmiştir. Erkip, bir başka yardım ricası için yine CHP'nin kapısını çalmıştır;

ancak hem gazetenin kapanmış olmasına hem de Erkip'in Markopaşacılarla uzlaşma yoluna gitmiş olmasına bakarak bu son yardımın gerçekleşmediği sonucuna ulaşmak mümkündür. Öte yandan Erkip ile ilgili değinilecek son nokta, ajanlık suçlamasıdır. Hakkında açılan çeşitli davalara ve bu davalardan TBMM'ye hakaret ile ilgili olanının askerlikte karşısına çıkması dikkate alındığında Erkip'in polis ajanı olmadığını söylemek mümkündür. Bu durum, Cantek'in (2011: 195), ajanlık iddiasının, Nesin'in başarısızlığı kabul etmeyen yapısının bir uzantısı olarak geliştirilmiş olabileceği fikrini güçlendirmektedir.

Markopaşa'da imtiyaz sahipliği için yapılan mülkiyet mücadelesinden en kârlı çıkan taraf, CHP iktidarı olmuştur. İlk sayıdan itibaren mücadele ettiği gazetenin içinden biri, "komünistlere karşı" mücadele ettiği gerekçesiyle CHP'den yardım talep etmiştir. Partili yetkililer ise kendi ideolojik programları doğrultusunda Erkip'e maddi destek sağlamışlardır. Öte yandan 1940'lı yıllarda hükümetin basın üzerinde baskı kurmak için zaman zaman yasal yetki sınırını aşarak gayri meşru uygulamalara da başvurduğu hatırlandığında (Güngör, 2010: 112), CHP'li yetkililerin stratejisinin şaşırılacak bir durum olmadığı görülebilir. Söz konusu maddi desteği CHP adına Parti'nin İstanbul Bölge Müfettişi ve Kocaeli Milletvekili Fazıl Şerafeddin Bürge organize etmiştir. Ancak anlaşılacağı üzere mülkiyet değişikliği ve her iki tarafın da satışlarının düştüğü andan itibaren yardımların devamı gelmemiştir. Bu bağlamda CHP'nin mülkiyet mücadelesinde daha az güçlü olan tarafı maddi olarak destekleyerek bu tarafı kısmen güçlendirme, daha sonrasında yardımları keserek *Markopaşa* geleneğine dair her şeyi ortadan kaldırma stratejisi güttüğü söylenebilir.

Bu çalışma da Cantek'in (2015: 190) bahsettiği gibi çeşitli belgeleri temel alarak *Markopaşa* ile ilgili "yeni bir açılıma" yönelik bir katkı sunmayı hedeflemiştir. Sadece Türkiye basın tarihi adına değil, dünya basın tarihi adına da rastlanması zor olan bir mülkiyet değişim sürecine odaklanan inceleme ekseninde yapılabilecek en açık değerlendirme; dönemin siyasi iktidarı olan CHP'nin kimi yöneticilerinin, gazetenin mülkiyet değişim sürecinde, Parti'nin ideolojik hedeflerine hizmet edecek konumda yer aldıklarıdır. Bu olgusal gerçeklik, önceki çalışmalarda da olduğu gibi Türkiye'de basın özgürlüğü mücadelesinin sembol gazetelerinden biri olan *Markopaşa* adına yanıtlanması gereken yeni sorular doğurmaktadır.

Kaynakça

- Adaklı, Gülseren (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkisi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ali, Sabahattin (2020). *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*. Hikmet Altınkaynak (haz.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arık, Bilal (2002). “Karikatür Tarihimizde Önemli Bir Dönemeç: Marko Paşa Gazetesi.” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(12): 237-253.
- Arık, Bilal (2010). “Mizah ve Karikatür.” *Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar*. Nazife Güngör (der.) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi. 285-306.
- Atılgan, Semra (1995a). “*Markopaşa: Siyasal Gülmece Yayımcılığında Bir Olay.*” *Kuram*, (8): 16- 24.
- Atılgan, Semra (1995b). “Kibrit Suyu, Aziz Nesin ve *Markopaşa.*” *Cumhuriyet Dergi*, (488): 3- 5.
- Aydın, Emre (2021). “Unutulan Gazete: Marko Paşa”. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(1): 24- 45.
- Basın-Yayın Genel Müdürlüğü (1977). *Türk Basınında Kim Kimdir*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Bayram, Kemal (1978). *Sabahattin Ali Olayı*. Ankara: Yenigün Yayınları.
- BCA, 30-1-0-0/131-853-7
- BCA, 30-11-1-0/228-43-5
- BCA, 30-18-1-2/118-98-18
- BCA, 490-1-0-0/1343-462-1
- Cantek, Levent (2011). *Şehre Göçen Eşek Popüler Kültür, Mizah ve Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cantek, Levent (2015). *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cantek, Levent ve Levent Gönenç (2017). *Muhalefet Defteri Türkiye’de Mizah Dergileri ve Karikatür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Cumhuriyet (1946). "Sıkı Yönetim İçin Mecliste Tartışmalar." 05.12.1946.
- Cumhuriyet (1947a), "Atay'ın Apartımanları." 13.03.1947.
- Cumhuriyet (1947b), "Eskişehirde 'Markopaşa' Aleyhine Bir Nümayiş Teşebbüsü." 25.03.1947.
- Cumhuriyet (1947c). "İzmir Gençliği Komünizm Aleyhinde Miting Yaptı." 20.04.1947.
- Cumhuriyet (1947d). "Marko Paşa Paylaşlamıyor." 16.10.1947.
- Cumhuriyet (1947e). "*Markopaşa'nın* Yeni Sahibi Aleyhinde De Bir Dava Açıldı." 21.10.1947.
- Cumhuriyet (1955). "D.P. Kongresi Dün Büyük Gürültüler İçinde Kapandı." 19.10.1955.
- Cumhuriyet, (1962). "İdamların Yıldönümünde." 18.09.1962.
- Elgin, G. Ahmet vd. (der.) (2002). *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Albümü 55'inci Kuruluş Yıldönümü*. İstanbul: Doğan Ofset ve Matbaacılık.
- Ergün, Mehmet (1998). "Basın Tarihimizde İlginç Bir Olay 'Sahte Marko Paşa". *Tarih ve Toplum*, 30(175): 41-48.
- Ergün, Mehmet (2003). *Sahte Marko Paşa Bir Provokasyonun Öyküsü*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Esen, Nükhet ve Nezihe Seyhan (haz.) (2017) *Mahkemelerde*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güngör, Nazife (2010). "Basın Özgürlüğü Açısından Kurumsallaşma Çabaları: Serbesti ve Kısıtlamalar." *Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar*. Nazife Güngör (der.) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi. 101-128.
- Güvenir, O. Murat (1991). *2. Dünya Savaşında Türk Basını*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Ilgaz, Rifat (1974). "Marko Paşa Yılları." *Yansıma*, (27): 137- 140.
- Ilgaz, Rifat (2017). *Yokuş Yukarı*. İstanbul Çınar Yayınları.
- Ilgaz, Rifat (2018). *Sarı Yazma*. İstanbul: Çınar Yayınları.

- Kocabaşoğlu, Uygur (2007). "Tek Parti Döneminin 'Matbuat'ı Üzerine Gözlemler." *Mete Tunçay'a Armağan*. Mehmet Ö. Alkan vd. (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. 573-602.
- Koçak, Cemil (2013). *Türkiye'de İki Partili Siyasa Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Rejim Krizi Cilt 3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, Cemil (2018). *Recep Peker Konuşuyor "Disiplinli Hürriyet"*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koloğlu, Orhan (2017). "Cumhuriyetten Günümüze Muhalif Basın." *Türkiye'de Kitle İletişimi Dün- Bugün- Yarın Cilt 1*. Korkmaz Alemdar (ed.) içinde. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti. 78-90.
- Korkmaz, Dilan (2021). *Markopaşa (1946-1950) 'Halk İçin' Emperyalizme Karşı Siyasi Mizah Gazetesi*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.
- Malkoç, Eminalp (2006). "Türk Basınında Truman Doktrinini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)." *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (9): 89- 127.
- Mazıcı, Nurşen (2011). "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu." *Tek Parti Dönemi* içinde. İstanbul: Pozitif Yayınları. 121- 154.
- Nesin, Ali (2012). *Gömüyü Arayan Adam*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Nesin, Aziz (1948). "Bir Gazeteyi Batırmak ve Yaşatmak". *Başdan*, 16.11.1948.
- Nesin, Aziz (1973). *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*. İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Nesin, Aziz (1983). "Cumhuriyet Döneminde Gülmeceye Baskı: Markopaşa Örneği." *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 6*. İstanbul: İletişim Yayınları. 1435-1437.
- Nesin, Aziz (2007). "Markopaşa Meselesi."
https://web.archive.org/web/20070430162341/http://www.nesinvakfi.org/aziz%20nesin%20-%20marko_pasa_meselesi.html, Erişim Tarihi: 15.03.2021.
- Nesin, Aziz (2015). *Aziz Nesin'in Anıları- Böyle Gelmiş Böyle Gitmez*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Nesin, Aziz (2019). *Birlikte Yaşadıklarım Birlikte Öldüklerim*. Ali Nesin (der.). İstanbul: Nesin Yayınevi.

Nesin, Aziz (2020). *Bir Sürgünün Anıları*. İstanbul: Nesin Yayınevi.

Nesin Vakfı (2007) “Marko Paşa ve Diğer Paşalar.”

https://web.archive.org/web/20070430162529/http://www.nesinvakfi.org/aziz%20nesin%20-%20marko_pasa.html, Erişim Tarihi: 16.03.2021.

Örnek, Cangül (2015). *Türkiye'nin Soğuk Düşünce Hayatı*. İstanbul: Can Yayınları.

Özbudun, Ergun (2016). *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Öztekin, Hülya (2016). *Tan Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazete*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Saydur, Mehmet (2004). “Markopaşa.” *Yaba Edebiyat*, (29): 7- 8.

Saydur, Mehmet (2013). *Markopaşa Gerçeği*. İstanbul: Çınar Yayınları.

Sönmez, Sevgül (2021). *A'dan Z'ye Sabahattin Ali*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sönmez, Sevgül (haz.) (2020). *Hep Genç Kalacağım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Topuz, Hıfzı (1996). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Uslu, Ateş (2016). “Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi (1945- 1950) Hür Dünyanın Saflarında.” *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*. Gökhan Atılğan vd. (haz.) içinde. İstanbul: Yordam Kitap. 347-392.

Vurucu, Sema Kahraman (2013). *Türkiye'nin Değişim Yıllarında Siyasi Mizahla Muhalefet Örneği: Marko Paşa Gazetesi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldız, Ali (2015). “Bir Halk Düşmanı: Aziz Nesin.” *Varlık*, (1298): 4- 9.

Yılmaz, Mustafa ve Doğaner, Yasemin (2007). *Cumhuriyet Döneminde Sansür*. Ankara: Siyasal Kitabevi.